

sempozyum

**3. ULUSAL TIP ETİĞİ KONGRESİ'NDEN (25-28 Haziran 2003)
İZLENİMLER**

Levent ÖZTÜRK*

Türkiye Biyoetik Derneği ve Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi tarafından ortaklaşa düzenlenen Uluslararası Katılımlı 3. Ulusal Tıp Etiği Kongresi, 25-28 Haziran 2003 tarihleri arasında Bursa'da Kervansaray Termal Otel'de yapıldı. Oldukça zengin bir içeriğe sahip olan kongrede bildiriler yanında başka etkinlikler de yer aldı. Kongre programı altı salonda, 103 sözlü bildiri, 9 poster sunusu, 17 konferans, 1 anı konuşması, 4 panel, 1 yuvarlak masa, 1 tartışma grubu olarak gerçekleşti. Sözlü bildirilerin 25'i diğer ülkelerden gelen konuşmacılar tarafından verildi. Kongre, düzenlenen kurslar ve öğrencilerin katıldığı oturumlar ile genç bilim adamlarını yetiştirmeyi ve geliştirmeyi hedefleyen yapısıyla dikkatleri çekti. Prof. Dr. İlder UZEL tarafından uzun uğraşlar sonucunda hazırlandığı anlaşılan Kongrenin sembolü güllü yılan en canlı ilgi odaklarından birisi oldu ve büyük takdir topladı.

Kongrede bunların yanında bir takım sosyal aktiviteler de bulunuyordu. Bunlar arasında 25 Mayıs Çarşamba günü Mudanya-Tirilye gezisi, 26 Mayıs Perşembe günü Batı Müziği Konseri ve Açılış Kokteyli, 27 Mayıs Cuma günü ise Tiyatro ve Kapanış Yemekleri zikredilebilir.

25 Haziran Çarşamba 2003

Kongre, bizleri tarih ve tabiat güzelliklerinin içine doğru sürükleyip götüren güzel bir geziyle başladı. Çarşamba günü düzenlenen Mudanya gezisinde Mondros mütarekesinin imzalandığı müzede yapılan incelemelerin ardından Tirilye'ye

* Sakarya Üniv. İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Doç. Dr., lozturk@sakarya.edu.tr / lozturk@hotmail.com

(Zeytinbağı-Mudanya) geçildi. Kıvrıla kıvrıla uzanan dar bir asfaltın bir yanında yer alan masmavi denizle, diğer yanında yer alan zeytin ve çam ağaçlarının doyumsuz valsı ile devam eden gezimiz, yoğun geçeceği anlaşılan sempozyum öncesinde bizlere nefis bir dinlenme fırsatı sundu ve katılımcılar arasında tanışma imkanı sağladı.

26 Haziran Perşembe 2003

III. Ulusal Tıp Etiği Kongresi, Prof. Dr. Ayşegül Demirhan Erdemir'in açış konuşması ile başladı. Biyoetik Derneği ile Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin ortaklaşa düzenlediği Kongrenin, uluslar arası katılımın sağlanması dolayısıyla ilk defa dünyaya açıldığını ifade eden Demirhan'ın konuşmasından sonra Biyoetik Derneği'nin Başkanı Prof. Dr. İter Uzel, 1994 yılından bu yana derneğin yedi bilimsel toplantı düzenlemek suretiyle tıp etiğine gösterdiği duyarlılığı dile getirdi. Çalışmaların tıp etiğinden, biyomedical etiğe, ondan da biyoetiğe, yaşama ve çevreye saygıya dayanan bir genişleme içersinde devam edeceğini belirtti. Eski başkan Prof. Dr. Berna Arda, 1994 yılında mütevazı bir başlangıcın güzel bir gelişmeye adım atmasının sevindirici olduğunu, özellikle Dolly henüz kopyalanmadan etikle ilgili çalışmaların ülkemizde başlatılmış olmasından duyduğu kıvancı dile getirdi. Tıpta ihtisas alanından Tıp Etiği'nin çıkarılmış olmasını üzücü bir gelişme olarak gören Arda, yapılan bilimsel toplantılar yanında dernek tarafından çıkarılan dergiyle de çalışmaların hızını koruduğunu belirtti. Arda konuşmasını, Feridun Nafiz Uzluk'un geçmişe ait bir şeyler söylemeyi "Bir atletin güç almak üzere bir ayağını geriye atması" olarak tanımladığı sözleriyle bitirdi.

Açılış programı, Türk Tıp Tarihi Kurumu başkanı Prof. Dr. Nil Sarı, Uluslararası Tıp Tarihi Kurumunun başkanı Jean-Pierre Tricot, Türkiye Tabipler Birliği Başkanı Metin Bakkalcıoğlu, Sağlık Bakanlığı Genel Müdür Yardımcısı Mahmut Tokaç, Onur Kurulu Üyesi Prof. Dr. Yaman Örs, Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Müfit Parlak ve Uludağ Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mustafa Yurtkuran tarafından yapılan konuşmalarla devam etti. Bu konuşmalarda, düzenlenen tıp etiği kongresinin, iyi ve doğrunun genelleştirilmesi için önemli bir adım olduğu, disiplinler arası çalışmalara katkı sağladığı, etik değerlerin gelişmesine yardımcı olduğu dile getirildi.

9.30-10.30 arasında gerçekleşen Açılış Töreni sonrasında Prof. Dr. Nil Sarı tarafından verilen “Hekim-Hasta İlişkilerinde Güven Bunalımı Ve İhmal Edilen Erdemler Ahlâkının/Etiğinin Önemi” adlı konferans büyük bir ilgi gördü.

Sarı konuşmasında, ilk karşılaşmadan itibaren hasta-doktor ilişkisinde güven duygusunun önem taşıdığını, güven duygusu verebilen doktorların meslek hayatlarında daha başarılı olduklarını ifade etti. Hastaların sırlarını yabancı birisine açmak durumunda olduğunu, bu yapılamadan tedavinin gerçekleşemeyeceğine vurgu yapan Sarı, aynı zamanda doktorun da kendisini korumak üzere yardım alacağı hastasına güven duymak zorunda olduğunu belirtti. Ona göre toplum, doktorlara yetki verilen, güvenilen kişi olarak bakmaktadır. Dolayısıyla güvenmek aynı zamanda zayıf kalmayı ve zarar görmeyi de beraberinde getirmektedir. Sarı, bu bakımdan hekim-hasta ilişkilerinde güçlü tarafın doktorlar olduğunu, hastaların savunmasız bir durumda bulduklarını, iki taraf arasında eşitliğin bulunmadığını dile getirdi. Buna bağlı olarak Sarı'ya göre hekimlik ahlâkı önem taşıyan bir ana unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Hekimler bilgi birikimini sağlayabilmek için bir takım süreçlerden geçmektedir. Ayrıca kontrollü bir biçimde bir takım cerrahi müdahalelerde bulunmalarına göz yumulur. Edindiği bilgileri iyi niyetle kullanan hekimler yanında acımasız bir biçimde açgözlülük yapan hekimler de görülmektedir. Ancak, insan canının kutsiyeti bu konuda daha dikkatli olmayı gerektirmektedir. Eğitim tarzının getirdiği sorunların bu süreçte önemi oldukça büyüktür. Bireyciliğin ön plâna çıktığı günümüz anlayışında sorunlar daha da büyümüş görünmektedir.

Hastane işletmeciliği, doktorları iş adamı hüviyetine götürmekte; reklam ve rekabet sebebiyle, hekim, ahlâkını kaybetme riskini taşımaktadır. Hastane işletmeciliğinde önce para, sonra tedavi; imkanı sınırlı hastaların güç şartlarda bakımı gibi hususlar güven bunalımı doğurmaktadır. Tıp ahlâkında değerlerin zayıfladığı durumlarda doktorlar yoksullara hizmetten kaçınabilmekte, ücret alamayacağını düşündükleri hastalarını başka yere sevk edebilmektedirler. Bazen ilaç firmalarının teklifleri karşısında maddi kazanç sağlamak için doktor gereksiz tetkik ve ilaç kullanımına adım atabilmektedir. Hastalığı bulaştırmasından korktuğu hastaya bakmayabilmektedir. Bütün bunlar başlangıçta meşru görülebilir. Ancak bunlar hastaya zarar verebilir. Hastaya zaman ayırmamak için istenen tetkikler yanında ameliyat yapmak için hastayı etkilemek üzere istenen lüzumsuz tetkikler de bulunmaktadır. Kolay tanı konulabilen kas ağrısı için bile

pek çok tetkik istenebilmektedir. 24 saat hizmet verdiğini ifade eden özel poliklinikler güven simsarlığı yapmaktadırlar. Teknik donanımları iyi olsa da uzman ekip bulundurmadıkları için hastaların hayatlarını tehlikeye atabilmektedirler. Bazen hastanede gözetim altında tutulması gereken hastalar, yataktan daha fazla para kazanılabilmesi için erken taburcu edilmekte ve hastalar bakımından olumsuz gelişmeler yaşanabilmektedir. Bütün bunlar, tedaviden kaçılmasına, hekim-hasta ilişkisinde olumsuz bazı çatışmalara, hastanın kendisini denek hissetmesine kadar bir takım karmaşık duygulara götürmektedir. Güven duygusunun kaybolduğu böyle ortamlarda hastanın daha fazla bilgilendirilmesi gerekir. Öte yandan ortaya çıkan bir takım sorunlardan dolayı hekimlerin cezalandırılması, hekimlerin kendilerini garanti altına almak üzere bir takım operasyonlardan kaçınmasına sebep olabilmektedir.

Böylesi bir tabloda meselenin erdemler ahlâkının geliştirilmesi suretiyle çözümlenebileceğini belirten Sarı, aileden başlayan bu sürecin tıp fakültelerinde hekimin kişiliğini belirleyen vurguların yoğunlaştırılması ile aşılabileceğine, bir müddet önce kaldırılan tıp etiği uzmanlığının yeniden konulması suretiyle bu sorunların gündemde tutulabileceğine dikkat çekti. Tartışma kısmında sunulan, bilgilerden ikisi oldukça ilginçti. Bunlardan birincisi, İstanbul Tıp Fakültesinde ilk cerrahi müdahalelerin modeller üzerinde yapıldığı, böylece hastaların riske atılmadığıydı. İkincisi ise doktorların hastalarını yanlış yönlendirmelerine ve hasta haklarını ihlallerine çözüm bulabilmek için Texas'ta bazı özel hastanelerde doktorların odalarına monitör koyulmasıydı.

Sonuç olarak bu konferans, anne karnında başlayan eğitim süreci ile sosyal çevre ve değerler faktörünün önemine yeniden vurgu yapılmış olması bakımından oldukça etkileyici idi.

Perşembe günkü program çerçevesinde 11.45-12.45 arasında Julian Savulescu tarafından Reflections of an Editor on Writing an Article in Medical Ethics (Tıp Etiğinde Bir Makale Yazımında Bir Editörün Görüşleri); 14.00-15.00 arasında Kayıhan İçel tarafından Hekimin Hukuksal Sorumluluğu; 15.15-16.15 arasında Derek Morgan tarafından Human Cloning: Legal and Ethical Aspects from England and Wales (İnsan Klonlama: İngiltere, Galler'den Hukuki ve Ahlâki Bakışlar); 16.15-17.15 arasında Turgut Özeke tarafından Yasaların ve Etik Kuralların Hekimlere Verdiği Stres; 16.30-

17.30 saatleri arasında Zekeriya Beyaz tarafından Tıp Etiği Ve İslami Değerler adlı konferanslar verildi.

Perşembe günkü programın önemli bir parçasını anı konuşmaları ve oturumları oluşturdu. Kongrede Tıp alanında çalışmış olan hocalarımız adına düzenlenen gerek anı konuşmaları gerekse oturumlar kadirşinaslığın en güzel örnekleriydi. 10.00-10.45 arasında Yaman Örs tarafından Fuat Aziz Göksel'le Dostluğum ve Hesaplaşmalarım adıyla sunulan anı konuşmasının ardından Prof. Dr. Fuat Aziz Göksel Oturumu'na geçildi. Prof. Dr. Berna Arda tarafından Hocam Fuat Aziz Göksel İçin; Selim Kadioğlu tarafından Fuat Hoca Hakkında Bir Konuşmaya Hazırlık Notları; Funda Kadioğlu tarafından Fuat Aziz Göksel'in Anısına adlı konuşmalar yapıldı.

Kongre'nin Perşembe günkü programında bir de Genetik Etiği başlıklı Yuvarlak Masa toplantısı gerçekleştirildi. Perşembe günü sunulan tebliğler aynı anda iki salonda sürdürüldü. Her ikisinde de azalmayan bir ilgi ile katılımcıların tebliğleri zevkle dinlediği sabah oturumlarından birisi olan ETİK KURULLAR OTURUMU'nda Prof. Dr. Ayten Altıntaş tarafından Bilgilendirilmiş Olur Formu Kimin İçin Hazırlanıyor?; Rehana Kamal tarafından Hospital Ethics Committee (HEC) in a Developing Country (Gelişen Bir Ülkede Hastane Etik Komitesi); Esin Karlıkaya, İnci Hot, Mebrure Değer tarafından Hastane Etik Kurulu Üyeleri İçin Hazırlanan Bir Rehber Örneği Kansas Üniversitesi Tıp Merkezi "Hastane Etik El Kitabı"; Nural Bekiroğlu tarafından Araştırma Etik Komitelerinde Biyoistatistik Uzmanının Önemi ve Biyoistatistik Etiği; ARAŞTIRMA ETİĞİ OTURUMU'nda İsmet Kan, Semra Akgöz, Bülent Ediz, İlker Ercan tarafından hazırlanan Biyoistatistik Etiği; Yusuf Öztürk tarafından Anadolu Üniversitesinin Etik ve Biyoetik Alanındaki Çalışmaları; Muharrem Uçar, Adnan Ataç, Tolga Güven tarafından Akademik Terfiler ve Bilimsel Araştırma/Yayın Etiği; Cumhur Murat Tulay, Gürkan Sert, Şefik Görkey tarafından Kadavra Üzerinde Yapılan Araştırmaların Etik Boyutu; Tuncay Altuğ, Çetin Karaca, İbrahim Bayrak tarafından hazırlanan Deney Hayvanlarında Analjezi ve Ötenazi; Atilla Özgür tarafından hazırlanan Bilimsel Araştırmalarda Hayvan Kullanımı ve Seçenekler; SAĞLIK BİLİMLERİ İÇİN ETİK OTURUMU'nda Nurül İslam tarafından hazırlanan Sensible Prescribing (Reçete Yazımında Duyarlılık); Deniz Özler, Sevgi Şar, Eriş Asil tarafından hazırlanan Eczacı-Hasta İletişimi ve Eczacılık Etiği; Nader Aghakhani, Rahim Baghaei, Hamideh Karimi tarafından hazırlanan Nursing Role in Bioethics (Biyoeetikte

Hemşireliğin Rolü); Emrah Bilginer, Gülbin Özçelikay, Eriş Asil tarafından hazırlanan İlaç Tanıtımının Etik Boyutları Üzerine Bir Çalışma; Mehmet Karataş tarafından hazırlanan Hekimlerin İlaç Firmalarıyla İlişkileri ve Etik; Mehmet Öztürk tarafından hazırlanan Hastane İşletmeciliğinde Bir Sosyal Sorumluluk Alanı Olarak Hastane Çalışanlarının Sağlığı ve İş Güvenliğine İlişkin Bir Araştırma; Yavuz S. Aydınтуğ, Hüma Ömürlü, Berna Arda tarafından hazırlanan Dış Hekimliği Fakültesi Birinci ve Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Mesleğe Yönelimleri ve Değer Sistemleri adlı tebliğler sunuldu.

Öğleden sonraki oturumlardan BİYOETİĞE FEMİNİST YAKLAŞIM OTURUMU, büyük bir ilgi gördü. Oldukça yoğun bir tebliğci birlikteliğinin ortak ürünü olan Çılgık; Binnaz Başaran, Nüket Örnek Büken, Özge Yenier Duman, Deniz Dülgeroğlu, Didem Gediz Gelegen, Serap Şahinoğlu, Müge Yetener, Ayla Yıldız, Dilek Uslu ve Elif Uysal'ın ortak çalışmasıydı. Didem Gediz Gelegen, Tıp Mesleğinde Toplumsal Cinsiyet İklimi: Ankara'da Kadın Hekimler Üzerine Bir Çalışma; Gülsüm Önal, Feminist Biyoetik ve Adalet; Nilgün Egemen, Nesrin Çobanoğlu, Biyoetikte Ekofeminist Yaklaşımlar; Gülsüm Ançel, Hemşirelik Tarihi ve Tıp İlişkilerine Feminist Bakış; Tamay Başağaç, Türel Özkul, Patriarşinin Köleleri: Kadınlar ve Hayvanlar; Serap Şahinoğlu, Türkiye'de Kürtaj Olgusunun Feminist Biyomedikal Etik Açısından Değerlendirilmesi adlı tebliğlerini sundular. SAĞLIK BAKIMI ETİĞİ OTURUMU'nda Sonya Toncheva, Requirements for The Training in Ethics of The Contemporary Nurse (Çağdaş Hemşirelik Etiğinde Öğretim Gereksinimleri); Zuhail Özyayın tarafından hazırlanan Hasta Refakati Üzerine Düşünceler; Joolae Soadabeh, Mehirdad Neda Investigation of Hospitalized Patients' Awareness of Their Rights (Hastane Hastalarının Haklarını Farketmeleri Üzerine Bir İnceleme); Fathemeh Vasegh, The Investigation of The Knowledge and Attitude of The Nurses in Imam Khomeyni Complex Hospital About Pre-death and Post-death Care in 2003 (2003'de Ölümünden Önceki ve Ölümünden Sonraki Bakım Hakkında Imam Khomeyni Hastanesindeki Hemşirelerle İlgili Bilgiler Üzerine Araştırma); Ebru Çevik, Nurten Aksoy, Fatma Ersin, Şahin Aksoy, Yaşlanma Sürecinde Karşılaşılan Etik Sorunlar ve Hemşirelik; Lale Algier, Nesrin Çobanoğlu, Tıp Etiği Işığında Ağrı Yönetimi Üzerine Bir Tartışma; Nesrin Çobanoğlu, Lale Algier, Hekim ve Hemşirelerin Yoğun Bakım Ünitelerindeki Etik Sorun Kümelerine Yaklaşımları adlı bildirilerini sundular.

FELSEFE VE TIP OTURUMU'nda Nurten Gökalp, Akil Muhtar Özden'in Ahlâk Anlayışı ; Cemal Hüseyin Güvercin, Yasemin Oğuz, Yaşamın Tıplaştırılması; Mehmet Önal, İslam Hikmet Anlayışına Dayalı Bir Tıp Felsefesi Önerisi; Aydın Müftüoğlu, Tıp-Etik İlişkisinin Felsefi Temellerinin Araştırılması; Hakan Çörekçiöğlü, İki Paradigma: Animist-Vitalist Tıp Geleneği ve Mekanist Tıp Geleneği; H. Haluk Erdem, Günümüz Tıbbında Hasta ve Hekim İletişimine Etik Açısından Bakış adlı tebliğlerini sundular.

Perşembe günü program içinde dinlediğim Akademik Terfiler ve Bilimsel Araştırma Etiği sunusu, bütün bilim dallarının ortak bir problemi olarak ilgi çekiciydi. Başkalarının yayınına kullanma, orijinal bilimsel yayınlar yerine eski konuların başlıklarının değiştirilmesi, para karşılığında yayın yapılması gibi birçok husus bilimden önce etik değerlerin geliştirilmesine ne kadar muhtaç olduğumuzu gözler önüne sermesi bakımından önemliydi.

Kadavra Üzerine Yapılan Araştırmaların Etik Boyutu adlı sunuda, milattan önce 500 yıllarına ait ilk yazılı bilgilerde diseksiyonlara rastlandığı, ancak bunların daha sonra ortadan kalktığı belirtildi. Batı dünyasında önce suçlular üzerinde denenilen diseksiyonların, 17. ve 18. yüzyıldan itibaren insanlar üzerinde gerçekleştirildiği, 1932 yılında İngilizlerin diseksiyon gerçekleştirilen kadvraların dini törenle gömülmesi için kanun çıkarttıkları, ülkemizde de 1982 yılından sonra bilimsel araştırmalarda kadavra kullanılabilmesi için düzenlemelere gidildiği belirtildi. Tebliğde sunulan en ilgi çekici nokta, Einstein'ın beyni üzerinde yapılan araştırmalardı. 1955'te ölen ve vasiyeti üzerine yakılan Einstein'ın beyni, Dr. Thomas Stoltz Harvey tarafından alınmış ve saklanmıştı. 1980'lerde Marian Diamond adında bir araştırmacıya bir parçası gönderilen beyin üzerinde yapılan son araştırmalarda, Einstein'ın beyninin diğer insanlardan farklı özelliklere sahip olmadığı anlaşılmıştır. Bu tebliğ üzerinde yapılan tartışmalarda, kadavra yerine bilgisayar animasyonlarıyla bilgilerin elde edilmesinin daha iyi olup olmayacağı tartışıldı. Ancak bilgisayar animasyonlarının kadavra kadar bilgi vermediği görüşü ön plâna çıktı. Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi mensupları, anatominin diseksiyon salonunda başladığını ve mutlaka kadavra üzerinde çalışılması gerektiğine dikkat çektiler. Bununla birlikte etik bakımından öğrenciler üzerindeki olumsuz tesirleri ile kadavra temininin zorlukları üzerinde duruldu.

Deney Hayvanlarında Aneljezi ve Ötenazi adlı tebliğde, hipotezi bilimsel kurallara uygun olarak hazırlanan deneylerde doğru metot kullanıldığı zaman, daha az sayıda hayvan kullanılacağı ve bunların da kullanımı ve öldürülmesi esnasında uyulması gereken etik kuralları anlatıldı. Tebliğ sahibi Altuğ'un, 3R (Reduction-Replacement-Refinement) olarak tanımladığı, az sayıda hayvan kullanma, deney hayvanı yerine kök hücre ya da kültürlerin kullanımı, doğumdan-ötenaziye kadar deney hayvanının rahat ettirilmesi, ağrılarının azaltılması bağlamında hayvanların öldürülmeleriyle ilgili olarak kullanılan yöntemler aktarıldı.

Çılgık adlı bildiri, Kadına Yönelik Şiddet ve Hekimlik Sempozyumunun (16-17 Kasım 2002) bir tanıtımı biçiminde gerçekleşti ve ilgili sempozyumun sonuç bildirgesi okundu. Oturumun diğer tebliğleri ve yapılan tartışmalar, ataerkil bir yapılanmanın doğurduğu bilgi ve karşı cinse duyulan güven sorununu gündeme getirdi. Marksist feminist teoremlere göre, hekimler arasında özellikle kadın cerrahların yeteri kadar yer almamasının sebebi ataerkil yapılanmaya bağlanırken; bunun karşısında kadınların tıbbi kazandırdıkları anahtar kavramın şefkat olduğu düşüncesi dile getirildi. Adalet kavramı, Adaletin ilkesinin niceliği, güvenli annelik, annenin şartlarını iyileştirme gibi problemlerin ele alındığı oturumun belki de üzerinde düşünülmesi gereken en önemli tebliği Tamay Başağaç tarafından sunulan Patriarşinin Köleleri: Kadınlar ve Hayvanlar, idi. Neolitik dönemden günümüze kadar gelen bir süreçte sürekli olarak kadınların ve hayvanların aşağılandığı temel kabulüyle sunulan tebliğ, bilim çalışmalarında seçmeci ve atlamacı yaklaşımların ne kadar yanlış bir tarihsel perspektif sunduğunu yeniden gösterdi. Şöyle ki, özellikle tarihsel perspektif sunulmaya çalışan bilimsel çalışmalarda dönemlerin kendilerine has özelliklerinin bulunduğu ve aynı dönemde aynı ülkede bile farklılıkların karşımıza çıkabileceği unutulmamalıdır. Sadece belli bir fikri ortaya koymak üzere aynı örneklerin seçilmesi yanıltıcı olacaktır. Özellikle "Kadınları, köleleri ve hayvanları yaratılışları gereği aşağıda gören ve onların ahlaki varlıklar olarak ciddiye alınamayacağını söyleyen Aristo'nun yaklaşımı, kadının ikinciliğini doğal kabul eden ve bunu, onun bedeninin denetlenmesinin meşru gerekçesi sayan üç büyük dinde adeta bir doktrin olarak benimsenmiştir (*Kongre Kitabı*, I, 493) biçimindeki bir genelleme oldukça yanıltıcı sonuçlar verebilecek bir yaklaşım tarzıdır. Her ne kadar tarihin bazı dönemlerinde bu tür yaklaşımlar karşımıza çıkmışsa da özellikle Arap cahiliye dönemi bağlamında (mülkiyet hırsı dışında, duyduğu sevginin bir ifadesi olarak) kadınlarına ya

da sahip oldukları hayvanlara herhangi bir zarar verildiği zaman savaş çıkaran insanlar bulunmaktadır. İslâm kadın ve erkeği insan olmaları bağlamında temel teoride eşit tutmuş, bunun bir uzantısı olarak Medîne toplumunda Hz. Peygamber kadınlara saygı duyulmasını sağlamaya çalışmıştır. Bunun bir nişanesi olarak elliye yakın kadının sağlık hizmetleriyle meşgul oldukları, erkeklerle savaflara katıldıkları ve onların yanında yer aldıkları bilinmektedir. Netice olarak bilimsel çalışmalarda argümanlarımızın seçici ve ön kabullerden oluşan bir yapı arz etmemesi gerekmektedir.

Felsefe Ve Tıp Oturumu'nda, Yaşamın Tıplaştırılması tebliğinde yaşamımıza uzanan tıp pazarı sorgulandı ve tıbbın bu adımı sorgulanmadıkça, dünyanın bir hastaneye, insanların ise potansiyel bir hasta (bir müşteri) olmaya devam edecekleri vurgulandı.

İslam Hikmet Anlayışına Dayalı Bir Tıp Felsefesi Önerisi adlı tebliğde Hikmet anlayışının kadim geleneklere ve sünnete dayalı olduğu; bugün modern tıbbın istifade edebileceği bir evrensel değerler bütününe sahip olduğu vurgulandı.

Tıp Etik İlişkisinin Felsefi Temellerinin Araştırılması adlı sunusunda Müftüoğlu, on yedinci yüzyılda değişen bilim anlayışı sebebiyle doğanın fiziko-matematiksel bir makine olarak algılandığını, insanların sorunlarını çözmek için doğaya hakim olarak teknoloji üretmesi gerektiğinin düşünüldüğünü belirtti. Decart'la başlayan insanı ikiye ayıran anlayışın, insanı bütüncül olarak kavrama yeteneğinden uzaklaştırdığını, dolayısıyla bunun modern çağdaki insan ve tıp algısına da tesir ettiğini dile getirdi. Müftüoğlu'na göre Decart'ın algısında bir yanıyla doğaya bağımlı olan insan diğer özgür yanıyla değerler yaratan bir varlıktır. Decart'ın çözümleyemediği beden-ruh arasındaki gerilim, iki farklı akım tarafından (etik kaygılara yer vermeyen İngiliz Empirizmi ile ahlâk metafiziği üzerine kurulu Alman İdealizmi), ele alınmış ve farklı iki yaklaşım ortaya çıkmıştır. Modern tıbbın felsefi temellerinde yer alan empirizm ve sensualizmin insanı sadece gözlemlenen yapıya büründürmüştür. Ancak hekimler ahlâki bir varlık olan insanla yüz yüze gelmektedirler, dolayısıyla etik alanından yardım almaktadırlar.

Günümüz Tıbbında Hasta ve Hekim İletişimine Etik Açısından Bakış adlı tebliğinde H. Haluk Erdem, felsefe ile tıbbın tarihsel olarak iç içe oluşlarına vurgu yaparak Hipokrat, Galen, İbn-i Sina ve Karl Jaspers'in filozof hekimliğin en iyi örneklerinden olduğunu belirtti. Günümüzde, tıbbın gelişmişliğine karşın hekim ve hasta arasında yaşanan birçok sorunun mevcudiyeti sorunların kökeninde insanın bir makine olarak

algılanmasında yatmaktadır. Bu noktada Karl Jaspers'in Hasta ve Hekim İlişkilerine nasıl baktığı hususu bize yardımcı olabilecek malzemeler sunmaktadır. Jaspers'in ilke alınmasını istediği temel nokta "ilişkilerin insanlık ve akıl olgunluğunda" sürdürülmesidir.

27 Haziran Cuma 2003

Cuma günü kongre programında yer alan konferanslar şunlardı: Julian Savulescu: Rational Morality, The New Genetics and The Human Person (Rasyonel Ahlâk, Yeni Genetik ve İnsan); Esin Kahya: Tıp Etiği Tarihinin Belli Başlı Noktaları (Erken Tarihlerden Modern Tıbbın Kuruluşuna Kadar Olan Dönemlerde); Necati Güler: Türkiye Etik Değerler Merkezi Vakfı (TEDMER); Yasemin Oğuz: Türkiye'deki Malpraktis (Tıbbi Hata) Düzenlemelerinin Etik Açısından İncelenmesi: Yeni Bir Yaklaşım Önerisi; Ahmet Dinççağ: Eyvah Ameliyat; Yener Ünver: Tıbbi Riskin Ceza Hukuku Görünümü; Süleyman Hayri Bolay: Hipokrat'ta, İbn Sina'da ve Nidaî'de Tıp Etiği.

Prof. Dr. Esin Kahya'nın ilk uğurlıklardan itibaren Çin, Hint, Mısır, Mezopotamya, İslâm Dünyası ve Osmanlı döneminde Tıp ve Tıp etiği ile ilgili gelişmelere yer verdiği konferansı tam bir zamanlama ve talâkât harikasıydı. Kahya'nın verdiği bilgilere göre Çin'de milattan önce on birinci yüzyılda hekimlik müstakil bir memurluk olarak algılanmaktaydı. Devletin kontrolünde bulunan hekimler yanında bakımevleri de kurulmuştu. Hekimlerin başarı ya da başarısızlıkları değerlendirilmekteydi. Bir sene içinde dört hastası ölen kişi meslektan men ediliyordu. Bunun devamında ise hekim öldürülüyordu. Bu hekimlerin yanında rahip hekimler ve halk hekimleri kategorisi de bulunuyordu. Ancak bunlar, "Hiçbir şey olamazsan rahip-hekim ol" biçiminde aşağılanıyorlardı. Bu dönemde filozofların yönlendirici bilgilerinin tesiri olduğu anlaşılmaktadır.

Çin'de hekimler, devlet memuru şeklinde karşımıza çıkmasına karşın Hint coğrafyasında üst kast sınıfına ait serbest çalışan kişiler olarak toplumda yerlerini almışlardır. Usta-çırak ilişkisi şeklinde eğitim alıyorlardı. İyi bir hekim ahlâklı, uzağı görebilen, dikkatli, kendisini yenileyen hastanın sınıfını göz önünde bulundurmayan temiz kişidir. Tedavi için, iyi hekim, iyi ilaç, iyi bakım ve itaatli bir hastaya ihtiyaç bulunmaktadır. Kast sisteminin söz konusu olduğu Hint kültüründe hasta-hekim ilişkilerinde kast sistemi göz ardı edilmiştir.

Mısır'da bulunan zengin ve erken tarihli yazılı kaynaklara göre hekimlik bir sanat olarak algılanıyor ve hekimlerin, doktor aileden gelmesi gerekiyordu. Aynı zihniyet Yunanlılar tarafından da benimsenmişti. Saray ve saraya yakın rahip hekimler, hastalarına dikkat etmek ve onlara zehirli ilaçlar vermemek zorundaydılar. Kadın hekimler de bulunuyordu.

Mezopotamya'da popüler hekimliği izleyen rahip hekimlerin saray çevresinde yer aldıkları bir yapı bulunuyordu. Tıp, dinin bir parçası olarak gelişme göstermiş olup sistematik bilgiye rastlanmamaktadır. Hamburabi yasaları hekimlerle ilgili önemli esasları içerir. Milattan önce altıncı yüzyılda felsefeyle birlikte tıp alanında da önemli gelişmeler gözlenir. Tıp, kutsal bir iş olarak algılandığı için parayla yapılan işler süflü işler olarak algılanmıştır. Mezopotamya'da hekimler kölelere bakmıyorlardı.

Etik denilince akla Hipokrat gelir. *Corpus* adlı derlemede yer alan Aforizmalar ile Hipokrat andında yer alan bilgiler tıbbî etikle ilgilidir. Ant, tanrı ve tanrıçalar adına içildiği için bozulması cezai müeyyideyi gerektiriyordu. Yunan'da karşımıza çıkan aile tıbbî anlayışı, Mısır'ın etkisindedir. Kürtaj olumsuz bir şeydir. Hekimler, cerrahi müdahaleler de bulunmamalıdır. Çünkü Yunan'da cerrah-berberler sınıfı bulunmaktaydı. Antta önemli görülen maddelerden birisi her sınıfa eşit davranılması idi. Ancak bu yine de her zaman mümkün olmuyordu.

İslâm Dünyasında kadın erkek eşit olarak algılanmıştır. Fakir zengin ayırımı yoktur. Tıbbî etik anlayışı tıbb-ı nebevi ile paralellik arz eder. Râzî, Ali b. Abbas, İbn Sina önde gelen İslâm hekimlerindedir. Ali b. Abbâs'a göre iyi bir hekimin dürüst, sırlara saygılı, temiz, hızlı karar verebilen bir kişi olması gerekmektedir. Tedaviden ziyade koruyucu hekimlik daha önemlidir. İslâm geleneğinde ve Anadolu'da ücretsiz tedavi ön plândadır.

Osmanlı döneminin önde gelen hekimlerinden Mümin b. Mukbil'e göre (Fatih dönemi), iyi bir hekim hastasına şifa verir, zararlı şeyler vermez, gereksiz ilaç vermez, fakir-zengin ayırımı yapmaz. Ankaralı Nidâî de iyi bir hekimin bilgili, şifayı verenin Allah olduğunu bilen, bilgileri paylaşan bir kişi olduğunu belirtir. Bu bilgilerden müteşekkil olan Kahyâ'nın konferansı büyük bir zevkle dinlendi.

Türkiye Etik Değerler Merkezi Vakfı (TEDMER) genel müdürü Necati Güler tarafından verilen konferans vakfın tanıtımından oluşuyordu. Herkesin şikayetçi olduğu, değişim istediği bir yapıda niçin toplumsal yozlaşmanın, güven bunalımının,

yolsuzlukların, kötü yönetimin mevcut olduğunu, değişimin niçin sağlanamadığını sorgulayarak konuşmasına başlayan Güler, Dünya Değerler Merkezinin yaptığı araştırmalara göre, Türk insanında karşındaki insana güven duygusunun % 6 civarında bulunduğunu ve Filipinlerden sonra, sondan ikinci sırada bulunduğumuzu, İsveç'te ise bu oranın % 60'lara yükseldiğini dile getirdi.

Katılımcı, şeffaf, hesap verilebilir yönetişimin sağlanabilmesi, etik değerlerin toplumun tüm kesimlerinde yaygınlaştırılabilmesi gayesiyle çalışmalar başladıklarını ve 3 Mart 2002'de vakıflarının resmen onaylandığını belirten Güler, 97 yılından bu yana faaliyetlerini sürdürdüklerini, merkezi Washington'da bulunan Ethics Resource Center (ERC) ile birlikte çalıştıklarını, 2000 yılında Etik Zirvesi'ni gerçekleştirdikleri, Boğaziçi Üniversitesi'nde 2001 yılında Etik Klübü'nün kurulmasına yardımcı olduklarını belirtti. Misyonlarının kurum ayırmaksızın Kurumsal Etik Vizyonunu yerleştirebilmek olduğunu söyleyen Güler, 26 Mayıs 2003'ten bu yana farklı kuruluş ve kurumlardan katılımla Kurumiçi Etik Yönetmeni Eğitim Sertifikası programını uyguladıklarını anlattı.

Cuma günü sunulan bir diğer konferans ise Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay'ın "Hipokrat'ta, İbn Sina'da ve Nidai'de Tıp Etiği" adlı konuşmasıydı. Bolay'ın, kısa ve öz bilgilerle karşılaştırmalar yaparak sunduğu konferansı da büyük bir ilgi topladı. O, hekimin insanla ilgili alanını belirledikten sonra, ortak bazı yaklaşımlara işaret etti. Hekim, uyguladığı şeyleri, bizzat kendisinde de deneyebilmeli; takipçi olmalı, taklitçi olmamalıdır. Bolay, Türkçe'mizde sağlık kelimesinin de yanlış kullanıldığına dikkat çekti. Sıhhat, hastalığın olmaması, sağlık ise hayatta olma durumudur. Başınız sağ olsun, hayatta olsun demektir. Bolay, bu ayrımı net bir şekilde ortaya koyan Ferit Kam'ın şu şiirine işaret etti:

*Sağlığında nice ehl-i hünerin
Bir tutam tuz bile konmaz aşına,
Evvel âm öldürürler acından
Sonra bir türbe dikerler başına.*

Hipokrat'ın yemininde yer alan değerler hekimin ahlâkıyla ilgili, bireysel ahlâkla ilgilidir. Tıp etiği bakımından yahûdilik ve hristiyanlığın tesiriyle de Hipokrat yemininde gelişmeler olmuştur. İbn Sinâ'nın eserlerinin büyük bir kısmı koruyucu hekimlik

değerlerini ön plâna çıkarır diyen Bolay, Nidâî'nin eserlerinden çıkarılan hikmetlerle konuşmasını tamamladı.

Cuma günkü programda iki panel bulunuyordu: Birincisi MEDYA VE TIP ETİĞİ'ydi. Panelistlerden Berna Arda, Medyadan Ne Bekliyoruz?; Hanzade Doğan, Medya ve Etik: Toplum Tıp Etiği İçin Bilgilendirirken Medyadan Neler Bekliyoruz?; Tunç Demircan, Hasta Hakları Açısından Medya ve Tıp Etiği; Sibel Güneş Medya ve Sağlık İlişkisindeki Sınırlar; Ziyeti Kocabıyık, Sağlık Haberlerinde Medyanın Sorumluluğu adlı konuşmalarını yaptılar. İkinci panel KLİNİK İLAÇ ARAŞTIRMALARI başlığını taşıyordu. Bu panelde Şefik Görkey, İnsan Üzerindeki - Klinik- Araştırmaların Etik Boyutunda Günümüzde Geline Nokta; Mebrure Değer, İlaç Sunulduktan Sonra İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Araştırmalar; Erdem Aydın, Yerel Etik Kurullar ve Türkiye; Nüket Örnek Büken, Tıp Etiği Açısından Klinik İlaç Araştırmalarında Denek Olmak! Hakan Topaloğlu, Klinik İlaç Araştırmalarında Destekleyicinin Etik Sorumlulukları adlı söyleşide bulundular.

Sözlü sunular, ÇEVRE ETİĞİ OTURUMU'yla başladı. Nesrin Çobanoğlu, Güleşan Demirbaş, Biyoetik Yaklaşımların Uygulamalı Etiğe Yansımaları; Örgen Uğurlu, Nesrin Çobanoğlu, Biyoetik Açısından Çevresel Güvenlik Kavramı; Selim Kaplan, Nesrin Çobanoğlu, Biyoteknolojiye Biyoetik Yaklaşım: "Biyogüvenlik" adlı bildirilerini sundular. KLİNİK ETİK OTURUMU (1)'de Mohammad Shayeb'in Abortion and Medical Ethics (Çocuk Düşürme ve Tıp Etiği); Mine Şehiraltı, Ümit N. Gündoğmuş, Etik ve Yasal Yönleriyle Çocuklarda Tedaviyi Red; Reza Moosavi, A Perspective to the Legal and Ethical Problems of Surgeon and Anesthesiologist in The Operating Room (Ameliyathanede Hukuki ve Ahlâki Sorumluluklara Bir Bakış); Ayşegül Demirhan Erdemir, Elif Atıcı, Kadın Hastalıkları ve Doğum Alanındaki Bir Olgunun Tıp Etiği ve Deontoloji Yönünden İncelenmesi; Arın Namal, Erlangenli Bebek-Beyin Ölümlü Gebe ve Bedenindeki Canlı Fetüs Sorununa Etik Açıdan Bakış; Tolga Güven, Adnan Ataç, Remzi Gülsoy, Sezaryen Reddine Etik Açıdan Bakış; Esmâ Kilimcioğlu Güler, Selim Kadioğlu, Medikososyal Bir Kavram Olarak Sakatlık; KLİNİK ETİK OTURUMU (2)'de Taha Jasser Ethics in Anaesthesia, Diagnosis of Exitus and Termination of Life Support (Anesteziye Etik, Ölüm Tanısı ve Yaşam Desteginin Sonlandırılması); Öztan Öncel, Elif Atıcı Bir Mide Karsinomu Olgusu ve Tıp Etiği Açısından İrdelenmesi; Elif Atıcı Ortopedide Hasta-Hekim İlişkisinin Örnek

Bir Etik Olgu Üzerinden Değerlendirilmesi; Nermin Ersoy, S. Bağdaççek, A. Akçay, 112 Acil Çalışanlarının Bir Çoklu Yaralanma Senaryosu İçin Triaaj Kararları; Şükran Sevimli, Selim Kadioğlu, Atilla Arıdoğan, Prostat Kanseri Tedavisinin Tıp Etiği Bağlamında Değerlendirilmesi; Müge Yetener, Uygun Olmayan Tıbbi Teknoloji Kullanımının Etik Açından Değerlendirilmesi; GENETİK VE ETİK OTURUMU'nda Rengin Dramur'un İnsan Genomu Etiği; Ayhan Yılmaz'ın Biyoteknoloji ve Gen Mühendisliği Uygulamalarının Sosyal, Ekonomik, Çevresel, Etik ve Politik Sonuçları; Can Erzik, Gürkan Sert, Şefik Görkey, Beyazıt Çırakoğlu'nun ortak bildirisini olan Avrupa Birliği'nin İnsan Kök Hücreleri Araştırmaları ve Kullanımı Hakkındaki Görüşü; Özge Emiroğlu, Can Erzik, Şefik Görkey'in Transgenik Canlıların Etik Açından Değerlendirilmesi; Hakan Erkin'in, Biyoteknolojik Buluşların Patentlenmesi ve Yarattığı Etik Sorunlar Biyoteknolojiler ve Patent Sorunu; DAVRANIŞ BİLİMLERİNDE ETİK OTURUMU'nda D. L. Creson, P. E. Blakeney'in Ethical Dimensions of Expatriate Psychosocial Interventions in Complex Emergencies (Olağanüstü Durumlarda Psikososyal Müdahale ve Yardımlarda Etik İlişkiler); Jacqueline A. Carleton'un The Ethics of Touch in Psychotherapy (Psikoterapide Dokunma Etiği); Fathameh Noughani, Jamileh Mohtashami'nin Teosophical Training: The Effects on Depression Severity (Teosofik (Sufizm) Yetiştirme: Şiddetli Depresyon Üzerine Etkiler); YARDIMCI ÜREME TEKNİKLERİ OTURUMU'nda Majdah Zawawi, Zaleha Kamaruddin'in An Insight to The Ethics of Assisted Reproduction: Balancing Rights and Responsibilities (Yardımcı Üreme Teknikleri Etiğine Bir Bakış: Hakları ve Sorumlulukları Dengeleme); Ahmet Yüksel, Şefik Görkey'in İnsan Embriyosu Üzerinde Araştırma ve Etik; Doğan Üvey, Ayşe Nur Gökçe'nin Sperm Bankaları ve Etik; Mohd Altaf Hussain Ahangar'ın Tort Liability For Sterilization Failure: The New Dimension (Sterilizasyon Başarısızlığında Haksız Fiil Sorumluluğu: Yeni Ölçüler) adlı tebliğleri sunuldu.

Cuma günü öğleden sonra, “Etik Komiteler: Nasıl Başlayalım, Nasıl Sürdürelim?” başlıklı bir kurs düzenlendi. Tartışma Grubunda ise Nermin Ersoy yönetiminde Yaşamı Desteleyen Tedavilerin Çekilmesi ya da Esirgenmesi konusu ele alındı.

Dinleme imkanı bulabildiğim Sezaryen Reddine Etik Açından Bakış adlı bildiriye son yirmi yılda sezaryen miktarının arttığı, Dünya Sağlık Örgütü'nün çalışmalarına göre bunun % 10-15 seviyelerinde kalması gerektiği halde, sezaryenin endikasyon taşımayan

durumlarda dahi kullanılarak rutin hale getirilmeye başlamasının etik tartışmaları da alevlendirdiği dile getirildi.

Can Erzik tarafından sunulan Avrupa Birliği'nin İnsan Kök Hücreleri Araştırmaları ve Kullanımı Hakkındaki Görüşü adlı tebliğde Avrupa Birliği toplumlarında keyfi embriyon oluşturmalarının uygun görülmediği, embriyo kök hücrelerinin yeniden üretilmesinin de Kasım 2000 tarihinde Avrupa Etik Grubu tarafından yasaklandığını belirtildi. Burada embriyonun insan olarak algılandığı ve temel etik prensipler çerçevesinde bunun uygun olmayacağı dile getirildi. Organ nakli gibi durumlarda kök hücrelerden istifade edilmesinin mümkün görülmesine rağmen burada ticari uygulamaya dönüşebileceği kaygısı da vurgulandı.

Özge Emiroğlu tarafından sunulan Transgenik Canlıların Etik Açısından Değerlendirilmesi adlı tebliğde hayvanlar üzerinde özellikle doku nakli ya da organ nakli yapılmak üzere genetik manipülasyonla elde edilen yapıların kullanımı tartışıldı. Bilhassa bir fare üzerinde insan kulağı dokusunun oluşturulması ve buna benzer bir takım deneylerin mevcudiyetiyle birlikte etik sorunların da beraberinde geldiği, toplum tarafından da bunun her zaman hoş karşılanmadığı vurgulandı. Özellikle bu tebliğde hastalar üzerinde yapılan anketler neticesinde toplumdaki bazı dini kabuller sebebiyle bir çok insanın transgenik hayvan ve bitkilerin kullanımına olumsuz baktıkları vurgulandı. Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da henüz bir görüş sunmadığına da dikkat çekildi.

28 Haziran Cumartesi 2003

Cumartesi günü konferans sunan bilim adamları ve konferanslarının başlıkları şunlardı: Şahin Aksoy, "Kök Hücre Araştırmaları ve Klonlama Çalışmalarına Devam Etmek Bir Etik Yükümlülüktür"; Gönül Ö. Peker, "Nöroetik"; Serap Şahinoğlu Türkiye'de Yeni Bir Yaklaşım Feminist Biyomedikal Etik; Hasan Doğruyol Futilite (Yararsız Tıbbi Uğraş).

Cumartesi günü düzenlenen oturumlardan TIP HUKUKU OTURUMU'nda Ali Mohammad Matta, The Law Relating to Medical Negligence: Perspectives and Prospects (Tıbbi İhmalle İlgili Hukuk: Gözlemler ve Beklenenler); Mohd Iqbal bin Abdul Wahab, The Theory of Battered Woman Syndrome: The Psychiatrist Intrusion in Judicial Making Process (Şiddete Uğramış Kadın Sendromu Teorisi: Adli Karar Vermede Psikiyatrist Müdahalesi); R. Vedat Yıldırım, Adnan Ataç, Muharrem Uçar

üçlüsü tarafından hazırlanan, Roma İmparatoru II. Theodosius'un Kodeksinde Bulunan Hekimlerle İlgili Kanun Metinleri; Cenk Kılıç, Tolga Güven, Adnan Ataç, Aydınlatılmış Onam Kavramı ve Ülkemiz Yasaları İle Tıp Uygulamalarındaki Yeri; Gürkan Sert'in Sağlık Hizmetlerinde Meslek Sırrı ve Tanıklıktan Çekinme; İbrahim Başağaoğlu, Ayşegül Demirhan Erdemir'in Sağlık Sigortası İle İlgili Etik İkilemler; MEDYA VE TIP ETİĞİ OTURUMU'nda Bedriye Işık Özkaya'nın Tıp Etiği ve Medya Etiği Açısından Medyanın Sorumluluğu; Ali Murat Vural'ın Medya ve Tıp Etiği: Medyanın Sağlıksızlaşması ve Sağlığın Medyatikleşmesi; Önder Güner, A. Ezel Esatoğlu'nun İnternette Sağlık Bilgilerine Ulaşımında Etik Sorunlar; GENEL TIP ETİĞİ OTURUMU (1)'de, Nurül İslam'ın Cruelties of Medicine (Tıbbi Uygulamalarda Hatalar); Boleslav L. Lichterman'ın Basic Problems of Medical Ethics in Russia (Rusya'da Tıp Etiğinin Temel Sorunları); Puteri Nemie Jahn Kassim'in, Medical Paternalism Versus Patient Autonomy: Solving Conflicts in Medical Decision-Making (Hasta Özerkliğine Karşı Tıbbi Paternalizm Babaca Davranış: Tıbbi Karar Vermede Sorunları Çözme); Iskra Mircheva, Stoyanka Popova'nın, Protection of Patient's Rights and Modern Information Technologies (Hastaların Haklarını Koruma ve Modern Bilgi Teknolojileri); Selim Kadioğlu, Sultan Alan'ın Cura Te Ipsum; Bora Boz, Ayşe Kurtuluş, Kemalettin Acar'ın Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Ötenaziye Bakışı; GENEL TIP ETİĞİ OTURUMU (2)'de, Dilek Durak, Recep Fedakar, Nursel Türkmen'in Aile Üyelerinin Adli Otopsiye Yaklaşımı: Bir Anket Çalışması; Adnan Ataç, Cenk Kılıç, Tolga Güven'in, "Boşuna" ya da "Yararsız" Tedavi; Nüket Örnek Büken'in, Hekimlik Etiğinin Başına Gelenler!; Gürkan Sert, Şefik Görkey'in, Hastanın Tıp Eğitimine Katılmayı Reddetme Hakkı Bağlamında Beden Mahremiyeti Kavramı; Murat Civaner, Alper Kaya'nın Anladığından Emin Olmak: Aydınlatılmış Onam İçin Bir Öneri; Remzi Gülsoy, Adnan Ataç, Tolga Güven'in Gerçeği Söylemenin İstisnaları; Aamir M. Jafarey'in Pakistan Bioethics Program: Gateway to the Islamic World: Pakistan Biyoetik Programı: İslam Dünyasına Bir Geçit başlıklı bildirileri sunuldu.

TIP ETİĞİ TARİHİ OTURUMU (1)'de, R. Shengelia, N. Chikladze, N. Khelaia, M. Gurgenzidze, J. Korchilava, N. Pitskhelauri'nin The Phenomenon of Treatment Without Compensation in Georgian Medicine (Gürcistan Tıbbında Ücretsiz Tedavi Kavramı); Boleslav L. Lichterman'ın From Deontology to Bioethics: Medical Ethics in

the Soviet Union (Deontolojiden Biyoetiğe: Sovyetler Birliği'nde Tıp Etiği (1917-1991); Farid S. Haddad'ın, Medical Ethics in the Arabic Medical Literature (Arapça Tıbbi Yazmalarda Tıp Etiği); József Honti'nin Mosaics of the Medical Ethics in Hungary at The Beginnings of the 20th Century (20. Yüzyıl Başlarında Macaristan'da Tıp Etiği Mozaikleri); Mehmet Kobaner, İpek Kobaner, Bekircan Tahberer, Selim Kadioğlu'nun Roma Dünyası Kültür Deđerlerinin Sikkelerdeki Yansımaları; TIP ETİĞİ TARİHİ OTURUMU (2)'de Hilmi Özden, Ömür Elçiođlu'nun, Kutadgu Bilig'de Ahlâk Kavramı ve Tıp Etiğine Katkısı; Jean-Pierre Tricot'un, Historical Background of The 'Informed Consent' (Aydınlatılmış Onamın Tarihi Gelişimi); Yusuf Ođuzođlu'nun, Ahi Lonca Düzeni'nin Hekimlerin Etik Anlayışına Yansıması; Theodore J. Drizis'in, The Ethics of The Physicians in Generally From Ancient Medical Author (Bir Antik Çađ Yazarından Tıp Etiği); Ana Maria Rosso'nun, Philosophy and Medical Ethics in Antiquity (İlkçağlarda Felsefe ve Tıp Etiği); Beshir El-Kateb'in Medical Practices and Ethics in Ancient Civilizations (İlkçağ Uygarlıklarında Tıbbi Uygulamalar ve Etik); Levent Öztürk'ün İslâm Tarihinde İlk Hıristiyan Hekimler ve Tıp Etiği Bakımından Davranışlarına Genel Bir Bakış; Nuran Yıldırım, Yeşim Işıl Ülman'ın, Başlangıcından Günümüze İstanbul Üniversitesi'nde Tıp Tarihi ve Deontoloji Eğitimi Tarihine Bir Bakış; AİDS VE ETİK OTURUMU'nda Erden Çalışır, Recep Akdur'un, Hızlı HIV Testlerine Etik Yaklaşım; Erkan Onurlu'nun, Diş Hekimliği Uygulamalarında HIV Bulařma Riskinin Hekim-Hasta İlişkisinde Yarattığı Etik İkilemler adlı tebliğleri sunuldu.

Cumartesi günü düzenlenen ÖĞRENCİ OTURUMU'nda Gürkan Sert başkanlığında Adem Gül Genetik Danışmanlık Nasıl Olmalı?; Özge Kesici, Sözleşmeden Doğan Hekimin Özen Borcu; Arzu Karataş Tıp Etiğini Bir de Benden Dinleyin; Sidar Tunca Meslek Sırınının Açıklanması adlı tebliğlerini sundular.

28 Haziran Cumartesi günü Yasemin Oğuz başkanlığında, Etik Komiteler: Nasıl Başlayalım? Nasıl Sürdürelim? başlıklı bir kurs düzenlendi.

Cumartesi günkü programda bir de Panel bulunmaktaydı. Panelin konusu Aydınlatılmış Onam: Pakistan'dan Bir Etik (Proje Çalışması) idi. Nil Sarı tarafından yönetilen panele Asad Jamil Raja, Ardeshir Hashmi, Muhammad Qasim Cheema, Danish Muhammad Khan, Mehtab S. Karim, Faid ul Husnain, Muhammad Akil Fazal, Muhammad Bilal Khan, Imran Khalid katıldılar.

Tıp Kongrelerinin önemli bir parçasını oluşturan Posterlerle ilgili tartışmalar, Cumartesi günü yapıldı. Kongrede, Nermin Ersoy, Tolga Güven, S. Bağdaççek, N.Aktan tarafından hazırlanan Tıp ve Diş Hekimliği Fakültesi, Hemşirelik ve Turizm Yüksekokulu Öğrencilerinin HIV Testinin Yapılması ve Açıklanması İle İlgili Görüşleri; Amir Dibaei, Hasmatolah Shahbazian, Hadi Fathi Moghaddam tarafından hazırlanan Medical, Legal and Social Aspects of the Brain Death and Organ Transplantation (Beyin Ölümü ve Organ Aktarımının Tıbbi, Hukuki ve Sosyal Yönleri); Vedat Yıldırım, Adnan Ataç, Cenk Kılıç tarafından hazırlanan, Biyomedical Deneylerde Transgenik Hayvanların Kullanılması ve Etik; Selim Altan tarafından hazırlanan Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi Etik Kurullarının Değerlendirilmesi 2001-2003; Muharrem Uçar, Adnan Ataç, Vedat Yıldırım tarafından hazırlanan, Hasta Memnuniyeti ile İlgili Bir Araştırma; Erdem Özkara, Murat Civaner, Sema Oğlak tarafından hazırlanan Sağlık Çalışanlarına Ötenazi Eğitimi: Görüşler Değişiyor; Mehmet Öztürk tarafından hazırlanan Hastane İşletmeciliğinde Ahlâki Yaklaşımlar ve Ahlâk Kuralları Geliştirmesine İlişkin Bir Öneri; Dilek Özbeyli, M. Zafer Gören, Arif Gümüş, Özlem Sarıkaya, Berrak Ç. Yeğen tarafından hazırlanan Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Deneysel Araştırma ve Hayvan Etik Kurulu: Beş Yıllık Deneyimiz; Nurten Aksoy, Zehra Edisan, Ebru Çevik, Şahin Aksoy tarafından hazırlanan Uluslararası Bilimsel Araştırmalarda Etik adlı posterler tartışıldı.

Genel Bir Değerlendirme Ve Teklifler

Kongre boyunca takip edebildiğim oturumların hemen hemen hepsinde Etik kavramının birçok bilim dalı için ortak bir kavram olduğunu ve her bilim dalı için ortak sorunlara sahip bulunduğunu gözlemledim.

Özellikle İlahiyat alanıyla ilgili olarak şunları söylemek mümkündür. İlahiyat Fakültelerinin pek çok bilim dalı, özellikle İslam Hukuku Anabilim dalı öğretim üyelerinin ve Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulunun dikkatli bir takiple, bu tür bilimsel toplantılarda güncellenen bilimsel çalışmaları gözlemci göndermek suretiyle elde etmeye çalışmaları hayati bir önemi haizdir. Son bilimsel gelişmeler analiz edilmeden İlahiyat fakültelerinde ya da ilgili kurumlarda gerçekleştirilecek değerlendirmeler ve görüş bildirmeler için aslına bakılacak olursa baştan çağın gerisinde kalmaya mahkum görünmektedir. Ayrıca bu tür toplantılarda sunulan bilgiler, bilim dünyasının tartışma platformuna yeni konuları taşımakla birlikte bir takım ekol

farklılıkları sebebiyle önemli bilgi farklılıklarını da gözler önüne sermektedir. Bu bakımdan bu tür toplantıların verileri ilgili bilim dalları tarafından dikkatle takip edilmek durumundadır.

Tıp tarihçilerinin ve tıp etikçilerinin de aynı şekilde özellikle inceleme alanlarında ve anketlerinde karşılarına çıkan sorunları, bunların bir veçheleriyle insan ve insanın dinî/ahlâkî yönüyle, diğer yanıyla da toplum ve toplumun kültürel atmosferi yönüyle ilgili bulunması hasebiyle ilahiyat, sosyoloji, psikoloji ve hukuk alanlarıyla daha geniş bir platformda paylaşımları yerinde bir adım olacaktır.

Aslında kongre boyunca sosyal bilimlerin birbirine ne kadar muhtaç olduğunu ve yan alan ilişkilendirmeleri yapılmayan çalışmaların gerçekten birçok açıdan eksik kaldığını pek çok defa müşahede ettim. Bu bakımdan interdisipliner çalışmaların daha fazla önemsenmesi gerektiğini bir kere daha burada yinelemek istiyorum.

Bu kongrenin tüm güzelliklerinin ötesinde en fazla takdir toplayan yanı tebliğ metinlerinin kongre öncesinde hazır olması ve katılımcılara (*Uluslararası Katılımlı 3. Ulusal Tıp Etiği Kongresi Kongre Kitabı, I-II, Bursa 2003*) takdim edilmesiydi. Herkesin yüzündeki mutluluğu ve dolu dolu takdir hislerini burada bir kez daha hatırlamamak elde değil. Umarım ki bu adım, önümüzdeki yıllarda yapılacak olan tüm bilimsel toplantılara da örneklik teşkil eder. Başta Kongre Başkanı Prof. Dr. Ayşegül Demirhan Erdemir ile Türkiye Biyoetik Derneği Başkanı Prof. Dr. İlder Uzel'e ve tüm kurul üyelerine bu içten çabalarıyla bilim zevkimize bambaşka bir heyecan sundukları için şükranlarımızı sunuyor, bu tür toplantıların nicelerinde bilimlerin bütünlüğü fikrinin yeni meyveler vermesini temenni ediyoruz.